

Karel Poláček v první světové válce

5.5.2008 Literární noviny str. 10 Literatura

RADOMIL NOVÁK Ostravská univerzita Ostrava

Sborník Karel Poláček a obraz první světové války v české literatuře obsahuje statě ze stejnojmenného odborného symposia, které se v loňském roce uskutečnilo v Rychnově nad Kněžnou. Ve čtyřech tematických okruzích přitom skrze Poláčkovu osobnost přibližuje nejen válečný konflikt samotný, ale zejména jeho umělecký obraz v české literatuře.

Poláčkovské sympozium se jako již tradičně vedle života a díla Karla Poláčka věnuje vždy také dalšímu okruhu problémů, které vyplývají buď z povahy Poláčkovy tvorby, nebo z kontextu, v němž autor žil a tvořil. Tradice těchto setkávání byla zahájena v roce 1992 a od tohoto roku se v pravidelných tříletých cyklech opakuje, pokaždé s jiným zaměřením. Sborník vydaný u příležitosti loňského setkání spojil Karla Poláčka s obrazem první světové války v české literatuře a do tohoto kontextu i dobové atmosféry čtenáře uvádí vyprávěním Oty Filipa. Filip velmi poutavým způsobem propojuje osobní vzpomínky s genezí svého románu Děda a dělo. Náznorně ukazuje, jak román přímo sycený zdánlivě mystifikujícími vzpomínkami na vyprávění jeho dědečka vznikl.

Hlavní směřování první sady sborníkových statí předurčuje český lingvista Mirek Čejka svým příspěvkem K významové výstavbě Poláčkovy válečné tetralogie. Čejka tu otevírá prostor diskurzu Poláčkovy nejvýznamnějšího díla reflektujícího válku tak, že vymezuje jednotlivé charakterové typy, které se podílejí na výstavbě tetralogie, a sleduje jejich proměny. Michal Křístek pak v Poláčkově tetralogii zkoumá tematizaci války prostřednictvím charakteristiky přirovnání. Pohled zdola je určující u Viktora Kořistky, který hodnotí především vztah Poláčkových "malých lidí" ke světu, domovu, válce, zkoumá jejich spjatost se sociálním prostředím a upozorňuje na stylové odlišnosti pásma vypravěče a postav. V kontextu hodnocení postav vnímá i Poláčkovu pojetí hrdinství a motivu smrti. Na Podzemní město, v pořadí třetí z románů tetralogie, soustředí pozornost Aleksandra Seidel-Meczyńska. Nudu a s ní pojící se prázdnotu hodnotí jako psychologickou a existenciální kategorii, která je v románu vyjadřována různými formálními prostředky. V této kategorii reflektující tragiku války spatřuje nový rozměr díla. Další příspěvek od Jiřího Pechara by tím, že se pokouší vřadit Poláčkovu válečné dílo do kontextu české literatury odrážející první světovou válku, a tedy po bok dílům Jaroslava Haška, Jaromíra Johna, Vladislava Vančury, legionářů Rudolfa Medka, Josefa Kopty a Jaroslava Kratochvíla, spíše náležel do druhého okruhu statí, stejně jako čtenářský pohled Martina Jelinowicze srovnávajícího Poláčkovu tetralogii s Haškovými švejkovskými Osudy. Ze srovnání vychází i Olga Hostovská při hledání paralel mezi pojetím války v díle Karla Poláčka a anglického spisovatele Louise Goldinga (1895 - 1958) v jeho románu Magnoliová ulička. Klade přitom důraz na Poláčkovu tvrzení, že válka sice znamená pro lidi velký ořes po všech stránkách, ale na druhou stranu je schopna svést dohromady lidi, kteří by se nikdy nesešli. První část sborníku uzavírá Josef Ptáček vyprávěním, jak Karel Poláček proslavil město Dobrušku tím, že jí přisoudil vyhlášení války Rakousku-Uhersku nejméně čtrnáct dní před 28. říjnem 1918.

K anarchistům

Jiří Poláček, právem zasazený do úvodu druhého okruhu příspěvků, poskytuje detailní pohled na literaturu reflektující válku. Dochází k závěru, že "proza s tematikou první světové války je vsutku rozlehlou a velmi členitou oblastí české literatury, zejména v jejím meziválečném období. Tvoří její organickou, žánrově i kvalitativně rozmanitou součást a zároveň má svá specifika". Martin Tomášek nahlíží válku trojíma očima příslušníků generace České moderny (Karel Šlejhar, Svatopluk Machar, František Xaver Šalda) a průsečík jejich pohledů nachází v tom, jak jsou autoři "válkou přitahováni, snaží se pochopit ji i sebe, rozeznat její kořeny a smysl, a žádný se nespokojuje s pouhým odmítnutím". Následující tři statě posouvají generační horizont k anarchistickým buřičům, a to dvakrát k Fráňovi Šrámkovi - poprvé v zachycení přerodu Šrámkova anarchisty ve Šrámkova republikána (Aleš Fetter), podruhé minuciozním interpretačním zastavením nad Šrámkovou básní 30. srpen 1914 (František Všeticka) - a posléze ke Karlu Tomanovi, konkrétně tematické první světové války ve Verších rodinných a Hlasu ticha, v nichž se Toman podle Lukáše Neumanna projevuje jako básník "těkající a neurovaný". Poněkud v jiném naladění se nese intelektuální poezie Otokara Fischera, jehož textům "hovorů duše" se věnuje Nikola Richtrová. Shledává, že Fischerova lyrika odráží válečnou realitu důslednou sebereflexí. Přiblížením paměti malířky Kláry Hofbauerové-Heyrovské Mezi vědci a umělci je druhý okruh uzavřen.

Ačkoli třetí tematický okruh načíná obtížně zařaditelný obraz války v díle Jaroslav Durycha, který Karel Komárek připomíná v jeho vypjaté expresionistické obraznosti, ironii a pocitech hnusu, pozornost se v příspěvcích soustředí zejména na díla autorů-legionářů. Langrovo pojetí války charakterizuje Milena Nyklová na jedné straně jako "slavnostní, hrdinné, plné statečnosti a ochoty obětovat život pro svobodu národa", na druhé straně si je vědoma toho, že "jejich patos, neustálé zdůrazňování cti a bratrství je obírá o humor a vypravěčskou spontaneitu". Dalšímu legionáři - Rudolfovi Medkovi - se v rozsáhlých studiích věnují Ladislav Soldán a Dobrava Moldanová. Soldán se soustředí především na Medkova legionářskou epeje, upozorňuje na rozdíly v jeho prózách, esejistice, vzpomínkách, pamětech a básnické tvorbě, Moldanová zase u Medka typizuje hrdinu "antišvejka", pro něhož je charakteristická opravdovost a vnitřní autenticita. Trojici nejvýznamnějších legionářů doplňuje Josef Kopta, z jehož odkazu Petr Hora nejvíce vyzvedává trilogii Třetí rota, v níž jsou podle něj nejzřetelnější dobové tendence realistického legionářského románu: látkové obohacení, koncentrace na "společenský dosah jevů způsobených válkou a poválečným vývojem", budování samostatného státu, demokratizační procesy, dělnické a emancipační hnutí. K jednomu aspektu tematických protikladů Vančurových Polí orných a válečných se v dalším příspěvku vyjadřuje Erik Gilk a poté Svatopluk Pastyřík podrobuje onomastické analýze šest kapitol románu Karla Konráda Rozchod. V závěru tohoto tematického okruhu Kateřina Vávrová hodnotí vztah Čestmíra Jeřábka a první světové války ve dvojí rovině: memoárové a románové. Shledává, že jejich pojítkem "je touha, aby už další válka nebyla".

Konflikt člověka a dějin

V posledním, čtvrtém oddíle se setkáváme s trojicí příspěvků zabývajících se reflexí války v dílech Jiřího Šotoly a Vladimíra Körnera. Jana Vrajová se věnuje absurditě "vykřičníkem upozorňujícím na jedinečnost a neopakovatelnost lidského života" v Šotolových Malovaných dětech. Poslední dva příspěvky sborníku jsou věnovány Körnerovu Andělu milosrdenství. Vladimír Novotný a Helena Kosková v tomto románu shodně nalézají tematiku první světové války jako "existencialisticky traktovaný konflikt člověka s dějinami", v němž je jedinec vůči zásahu do jeho osudu bezmocný. Další "poláckovská" kniha představuje pro hlubší poznání "válečného" díla Karla Poláčka a celkového obrazu první světové války v české literatuře významný počín zejména v tom, že nabízí soustředěný pohled na uvedené téma v souhrnných i dílčích interpretacích, a to mnohdy objevným způsobem. Zdařilým dělením do několika tematických okruhů nepůsobí ve výsledném dojmu i přes různorodost pohledů a metodologií rozbíhavě a bude významným doplněním dosavadního bádání v uvedené oblasti.

Erik Gilk (ed.): Karel Poláček a obraz první světové války v české literatuře. František Šalé - ALBERT, Boskovice 2007.

Foto popis| Nejen švejkovské byly osudy dobrých vojáků za první světové války.
Foto autor| Foto archiv LtN

O autorovi| **RADOMIL NOVÁK, Autor působí na katedře českého jazyka a literatury Ostravské univerzity.**
